

Μάθημα 32ο

Ἡ ἀρχέγονη κατάσταση τοῦ Ἀδάμ (Β')

Κυνεχίζουμε, παιδιά, τήν ἀνάλυση τῆς προπρωτικῆς καταστάσεως τοῦ Ἀδάμ, γιατί, ὅπως λέγαμε τήν περασμένη φορά, ὁ Ἀδάμ στόν Παράδεισο ἀποτελεῖ μοντέλο, ὑπόδειγμα, πού πρέπει νά ἔχουμε μπροστά στά μάτια μας, γιά νά τό μιμηθοῦμε. Ἐπειδή ὅμως ὁ παλαιός Ἀδάμ ξέπεσε, ἔχουμε ὡς ὑπόδειγμα τόν Ἰησοῦ Χριστό, πού, κατά τόν ἅγιο Εἰρηναῖο, ἀποτελεῖ τό κλειδί γιά νά γνωρίσουμε ἀλλά καί νά κατανοήσουμε τήν προπρωτική κατάσταση τοῦ Ἀδάμ.

Αὐτό εἶναι πολύ ἀναγκαῖο στήν ἐποχή μας –καί σέ κάθε ἐποχή φυσικά, ἰδιαίτερος ὅμως στήν ἐποχή μας– πού ὑπάρχουν πολλά ἄλλα ὑποδείγματα πρὸς μίμηση. Ὁ καθένας προβάλλει κι ἓνα ὑπόδειγμα πρὸς μίμηση. Καί βλέπετε τή νεολαία –ὅλου τοῦ κόσμου τῇ νεολαία, ὅλης τῆς ὑψηλίου– νά κάνει εἰδωλά της ἐκείνους πού προβάλλονται, καί αὐτούς νά θέλει νά μιμεῖται.

Γι' αὐτό θά πρέπει ἐμεῖς, οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, νά κατανοήσουμε πολύ καλά ὅτι ἔχουμε ὑπόδειγμα πρὸς μίμηση· τόν παλαιό Ἀδάμ, πρὶν πέσει, στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι, βλέποντας τόν Ἰ-

ησού Χριστό, ὀφείλουμε νά Τόν μιμούμαστε, νά Τόν ζοῦμε, γιά νά γίνουμε ἀληθινοί ἀπόγονοι τοῦ προπρωτοῦ Ἀδάμ.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, σέ ἓνα ὥραϊο κεφάλαιό του, στό *Περὶ ἀνθρώπου*, μᾶς ἀναφέρει πῶς ὁ Θεός ἔκανε τόν ἄνθρωπο καί ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά γίνει ὅπως τόν ἔκανε ὁ Θεός, ὡς ἐξῆς:

«Ἐποίησεν οὖν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἄκακον, εὐθύν, ἐνάρετον, ἄλυπον, ἀμέριμον, πάσῃ ἀρετῇ κατηγλαϊσμένον, πᾶσιν ἀγαθοῖς κομῶντα, οἷόν τινα κόσμον δεύτερον, ἐν μεγάλῳ μικρόν, ἄγγελον ἄλλον, προσκυνητὴν μικτόν, ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοουμένης, βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλευόμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος, τὸν αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα ... ζῶον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον, τουτέστιν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καὶ ἀλλαχοῦ μεθιστάμενον ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι, καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει θεούμενον ... διὸ καὶ μικρὸς κόσμος ὁ ἄνθρωπός ἐστιν.»¹

Ἀξίζει νά τό δοῦμε αὐτό σέ μία ἀνάλυση.

Ὁ Θεός, λέει ὁ ἅγιος πατήρ, ἔκανε τόν ἄνθρωπο ἄκακο.

Πράγματι, ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀδιάφορη· οὔτε καλή οὔτε κακή. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀγαθή. Ὁ Θεός ἔκανε τά πλάσματά Του, τά λογικά Του ὄντα, οὔτε καλά οὔτε κακά. Ἀνάλογα μέ τὴν προαίρεσή τους τά λογικά ὄντα θά στρέφονταν εἴτε πρὸς τὴν κακία εἴ-

1. Ἐκδοσις ἀκριβοῦς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, Β' (12) 26, *Περὶ ἀνθρώπου*, ΕΠΕ 19, 1, σσ. 210-212, 216.

τε πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ἡ οὐσία τῶν ὄντων παραμένει πάντοτε οὐδέτερη ὡς πρὸς τὸ καλὸ ἢ τὸ κακόν. Ὁ Θεὸς δὲν ἔκανε οὐσίες ὄντων κακές.

Ὁ διάβολος δὲν εἶναι πονηρὸς στὴν οὐσία του, ἀλλὰ εἶναι πονηρὸς στὴν προαίρεσή του. Καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος δὲν εἶναι πονηρὸς στὴν οὐσία του, ἀλλὰ εἶναι πονηρὸς στὴν προαίρεσή του.²

Συνεπῶς ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο τὸν ἔκανε ἄκακο, τὸν ἔκανε εὐθύ. Ὡ, αὐτὸ τὸ εὐθύς ἄνθρωπος!...

Αὐτὴ ἡ εὐθύτητα ἀποτελεῖ ἓνα βασικὸ στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ εὐθύτητα, ξέρετε, δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ νὰ λέμε τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ εἶναι κάτι πολὺ θεμελιωδέστερο καὶ βασικότερο. Ξέρετε τί εἶναι; Εἶναι τὸ νὰ ἔχουμε τὸ ἐσωτερικὸ μας ἴδιο μέ τὸ ἐξωτερικὸ μας· δηλαδή, ὅποιος εἶμαι ἀπὸ ἔξω, ὁ ἴδιος νὰ εἶμαι καὶ ἀπὸ μέσα. Αὐτὸ εἶναι τρομερὰ δύσκολο σήμερα!³

Θά δοῦμε, σέ ἓνα προσεχές θέμα, τὸν Θεὸ νὰ ντύνει τοὺς πρωτοπλάστους μέ τοὺς *δερμάτινους χιτῶνες*.⁴ Γιατί ὁ Θεὸς ντύνει τοὺς ἀνθρώπους; Ποιὸς ὁ λόγος; Αὐτὴ ἡ γύμνωση τί γύμνωση ἦταν; Ἦταν πραγματικά γύμνωση τοῦ σώματος;

Σᾶς λέω ἀπὸ τώρα, γιὰ νὰ συνηθίζουμε σέ μερικές ἔννοιες, πὼς ἦταν γύμνωση τῆς προσωπικότητος, καὶ ὄχι γύμνωση τοῦ σώματος.

2. Ὁ ἅγ. Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς γράφει: «Ὁὐ περὶ τὴν οὐσίαν τῶν γεγονότων τὸ κακὸν θεωρεῖται, ἀλλὰ περὶ τὴν ἐσφαλμένην καὶ ἀλόγιστον κίνησιν.» (Ἑκατοντάς Δ', Περὶ Ἀγάπης, ιδ', ΕΠΕ 14, 314). Βλ. ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Κατὰ Μανιχαίων διάλογος*, PG 94, 1517.

3. Βλ. Ἰωάν. 1, 48.

4. Βλ. Γέν. 3, 21.

Ὁ ἄνθρωπος πού αἰσθάνεται γύμνωση τῆς προσωπικότητός του αἰσθάνεται ἄσχημα. Αὐτό εἶναι πολύ σημαντικό. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἀπό τή στιγμή πού θά γίνει διαστρέβλωση, δηλαδή δέν θά ὑπάρχει μία εὐθύτητα μεταξύ τοῦ ἔσω καί τοῦ ἔξω, ἀλλά θά ὑπάρχει μία ψεύτικη κατάσταση, τότε ὁ ἄνθρωπος ντρέπεται νά ἐκφράσει τόν ἐσωτερικό του κόσμο, καί ἀμέσως ντύνεται, ἤ, ἂν θέλετε, βάζει ἕνα προσωπεῖο.

Μόνο ἂν βαθύνει κανεῖς σ' αὐτά τά πράγματα, μπορεῖ νά τά καταλάβει. Γι' αὐτό σᾶς ἐξηγήσα ὅτι τό νά κάνει ὁ Θεός τόν ἄνθρωπο εὐθύ, σημαίνει ὅτι δέν ὑπῆρχε διαφορά στόν ἐσωτερικό ἀπό τόν ἐξωτερικό του κόσμο.

Αὐτό τό βλέπετε καθαρά σ' ἕνα πολύ μικρό παιδί, παρ' ὅτι εἶναι παιδί ἡμῶν τῶν μεταπτωτικῶν, καί τό ἴδιο μεταπτωτικό, ἀλλά ἀκόμη δέν ἔχει προστεθεῖ μέσα του καί ἡ ἐπικτητή κακία. Καί βλέπετε ὅτι, ὅσο εἶναι δυνατόν, διατηρεῖ αὐτό τό ἔσω καί τό ἔξω ἴδιο, ἴσο· συνδέει αὐτά τά δύο, τό μέσα καί τό ἔξω, μία εὐθεῖα. Ὅταν ὅμως τό παιδί ἀρχίζει νά μεγαλώνει, πονηρεύεται ὅπως λέμε, καί τά πράγματα ἀλλάζουν. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός εἶπε ὅτι ἂν δέν στραφεῖτε νά γίνετε σάν τά παιδιά, στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ δέν μπαίνετε.⁵

5. *Ματθ. 18, 3.* Διευκρινίζει ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «Ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε» (Α΄ Κορ. 14, 20). Καί ὁ ἱερός Χρυσόστομος συμπληρώνει: «Διὸ παρακαλῶ, τὴν παιδικὴν ταύτην διάνοιαν ἀφέντες, τῶν οὐρανῶν ἐπιλαβώμεθα. Καὶ γὰρ ἄνδρας ἡμᾶς ὁ Χριστὸς εἶναι βούλεται, ἄνδρας τελείους... Νηπιάσωμεν τοίνυν τῇ κακίᾳ, καὶ τὴν πονηρίαν φυγόντες, τῆς ἀρετῆς ἐπιλαβώμεθα, ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν.» (PG 58, 724).

Τί σημαίνει αυτό, ότι πρέπει νά στραφοῦμε καί νά γίνουμε σάν τά παιδιά;

Σημαίνει ὅτι θά πρέπει νά δεχθοῦμε τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνο σάν θέμα πίστεως, ἀλλά καί σάν θέμα ἀγάπης καί σάν θέμα ζωῆς, ὄχι μόνο στίς ἐξωτερικές μας ἐκδηλώσεις, ἀλλά καί στίς ἐσωτερικές μας τό ἴδιο. Νά μήν ἔχουμε κάτι διαφορετικό ἀπό μέσα μας ἀπ' ὅτι ἐνεργοῦμε ἐξωτερικά.

Εἶναι δύσκολο, σᾶς τό ξαναλέω, ἀλλά ἀναγκαῖο. Ὡστόσο, μ' αὐτό πού μᾶς λέει ἐδῶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, δείχνει ποιός ἦταν ὁ παλαιός ἄνθρωπος.

Μάλιστα, στά λεγόμενα *Λόγια τοῦ Κυρίου* (λό-για· ὄχι λό-για), πού μᾶς διασώζει ὁ ἅγιος Κλήμης Ρώμης στήν *Β' Πρὸς Κορινθίους* ἐπιστολή του, μᾶς λέει τρία σημεῖα ἀπό ἐκεῖνα πού ὁ Χριστός εἶπε, ἀλλά δέν γράφηκαν στά εὐαγγέλια. Καί ὁ ἅγιος Κλήμης Ρώμης εἶναι ἀποστολικός Πατέρας, δηλαδή εἶναι ἀπό τούς Πατέρες πού ἦταν μετὰ τούς ἁγίους Ἀποστόλους· ἄρα ἔχουν μία ἀμεσότητα παραδόσεως.⁶

Ἐνα ἀπό τά σημεῖα αὐτά πού εἶπε ὁ Χριστός, καί δέν καταγράφηκε στήν Ἀγία Γραφή, στό Εὐαγγέλιο,

6. Ἀποστολικοὶ Πατέρες ὀνομάζονται οἱ πρῶτοι μετὰ τούς Ἀποστόλους συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν μαθητές, συνοδοί, αὐτόπτες καί αὐτήκοι τῶν Ἀποστόλων. Ἐξήσαν κατὰ τόν 1ο καί τήν ἀρχή τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος. Τά γραπτά τους ἔργα ἔχουν μεγάλο κύρος γιατί γράφηκαν στοὺς χρόνους ἀμέσως μετὰ τούς Ἀποστόλους, διατηρώντας πολλές Ἀποστολικές παραδόσεις. Αὐτοὶ εἶναι: ὁ ἅγιος Κλήμης, ἐπίσκοπος Ρώμης, ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ὁ ἅγιος Πολύκαρπος, ἐπίσκοπος Σμύρνης, ὁ Παπίας, ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως Φρυγίας, ὁ Ἐρμῆς, καί οἱ ἀνώνυμοι συγγραφεῖς τῶν ἔργων *Διδαχή τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων*, *Ἐπιστολή πρὸς Διόγνητον*, *Ἐπιστολή Βαρνάβα*, *Μαρτύριον Πολυκάρπου*.

εἶναι καὶ αὐτό τό σημεῖο· ὅταν τό ἔσω, λέει, γίνει ἴδιο μέ τό ἔξω· αὕτη εἶναι ἡ εὐθύτητα.⁷

Εἶναι λοιπόν πολύ περισσότερο ἀπό ἐκεῖνο πού σήμερα λέμε ὅτι αὐτός εἶναι εὐθύς ἄνθρωπος. Βέβαια εἶναι μία ἐπιδερμική κατάσταση αὐτό πού ἐννοοῦμε σήμερα ὡς ἀρετή, ὅτι κάποιος εἶναι εὐθύς ἄνθρωπος· εἶναι πολύ ἀναιμικό, μπροστά σ' ἐκεῖνο τό ἀρχέγονο, τό ἀρχικό, πού ὑπῆρχε στόν Ἀδάμ, στούς πρωτοπλάστους.

Ἀκόμη ὁ Θεός ἔκανε τόν ἄνθρωπο ἐνάρετον... τόν ἔκανε καί ἄλυπον, χωρίς λύπες.

Ξέρετε, ἡ λύπη εἶναι μία κατάσταση μεταπτωτική. Ὁ ἄνθρωπος πού μπῆκε πιά μέσα σέ ἕνα κανάλι περιπετείας συντροφεύεται ἀπό τήν λύπη. Καί μόνο γιατί ξέρει ὅτι θά πεθάνει, ἡ ψυχή του γεμίζει ἀπό λύπη! Ὁ Θεός ὅμως ἔκανε τόν ἄνθρωπο νά εἶναι ἄλυπος.

Ἐπίσης τόν ἔκανε ἀμέριμνον –ὦ, τό θέμα τῆς μέριμνας!... Ἐδῶ θά σᾶς πῶ κάτι –νά τό θυμηθεῖτε λίγο παρακάτω, ὅταν θά σᾶς τό ἀναφέρω πάλι– γιά νά δεῖτε τί εἶναι ὁ Χριστιανισμός.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μεμεριμνημένος, μεριμνητικός, δηλαδή εἶναι γεμάτος ἀπό μέριμνες· καί αὐτό τόν κάνει νά εἶναι ἀγχώδης. Ὁ Χριστός ὅμως εἶπε: «μὴ μερι-

7. «Επερωτηθεὶς γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος ὑπὸ τινος, πότε ἤξει αὐτοῦ ἡ βασιλεία, εἶπεν· "Ὅταν ἔσται τὰ δύο ἓν, καὶ τὸ ἔξω ὡς τὸ ἔσω, καὶ τὸ ἄρσεν μετὰ τῆς θηλείας, οὔτε ἄρσεν οὔτε θήλυ". Τὰ δύο δὲ ἓν ἔσιν, ὅταν λαλῶμεν ἑαυτοῖς ἀλήθειαν, καὶ ἐν δυοῖ σώμασιν ἀνυποκρίτως εἴη μία ψυχή. Καὶ τὸ ἔξω ὡς τὸ ἔσω, τοῦτο λέγει τὴν ψυχὴν λέγει τὸ ἔσω, τὸ δὲ ἔξω τὸ σῶμα λέγει. Ὅν τρόπον οὖν σου τὸ σῶμα φαίνεται, οὕτως καὶ ἡ ψυχή σου δηλὸς ἔστω ἐν τοῖς καλοῖς ἔργοις.» (Κεφ. IB', PG 1, 345B, 348A)

μνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε καὶ τί πίνητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε»⁸. Μὴ νοιάζεστε γιὰ τὴ ζωὴ σας τί θὰ φᾶτε καὶ τί θὰ πιεῖτε, οὔτε γιὰ τὸ σῶμα σας τί θὰ ντυθεῖτε.

Μὴ μεριμνᾶτε!... Ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ μέριμνα;

Εἶναι ἡ ἀγωνιώδης φροντίδα. Αὐτὴ ἡ ἀγωνιώδης φροντίδα δὲν ὑπῆρχε στὸν Παράδεισο. Καὶ ὁ Χριστὸς μᾶς διορθώνει. Προσέξτε: ἂν τὸ ἀντιλαμβάνεστε, τὸ Εὐαγγέλιο μᾶς διορθώνει! Τί διορθώνει; Διορθώνει ἐκεῖνο πού συνέβη στὸν Ἀδάμ μετὰ τὴν πώση του, γιὰ νὰ μᾶς ἐπαναφέρει στὴν κατάσταση πού ἦταν ὁ Ἀδάμ πρὸ τῆς πτώσεώς του.

Τὸν ἔκανε ἀκόμη «πάση ἀρετῇ κατηγλαϊσμένον»· τὸν ἔκανε νὰ λάμπει ἀπὸ κάθε ἀρετῇ, στολισμένο μὲ κάθε λαμπρότητα ἀρετῆς!

Τὸν ἔκανε ἐπίσης ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο «πᾶσιν ἀγαθοῖς κομῶντα, οἷόν τινα κόσμον δεύτερον, ἐν μεγάλῳ μικρόν». Ἔκανε, λέει, τὸν Ἀδάμ νὰ εἶναι στολισμένος, προικισμένος μὲ ὅλα τὰ ἀγαθὰ, σὲ κάποιον κόσμον δεύτερο, μικρό, μέσα σὲ μεγάλο κόσμο. Τὸν ἔκανε δηλαδή σὰν ἕναν μικρὸ κόσμο, πού εἶναι μέσα σ' ἕναν μεγάλο κόσμο.

Αὐτό τουλάχιστον μᾶς τό λέει καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἰδίως ἡ ψυχολογία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνας μικρόκοσμος· καὶ εἶναι ἕνας κόσμος πού βρίσκεται μέσα σὲ ἕναν μεγάλο κόσμο. Μάλιστα, ἂν τό θέλετε, δὲν τό λέω ἐγώ, οὔτε οἱ Πατέρες στὴν ἀνάλυση πού θὰ σᾶς πῶ· τό λέει ἡ ἐπιστήμη.

8. Ματθ. 6, 25· 31. Λουκᾶ 12, 22.

Ὁ Ἀλεξίς Καρρέλ, ἓνας διάσημος βιολόγος, ἔγραψε ἓνα βιβλίο μέ τόν τίτλο Ὁ ἄνθρωπος, αὐτός ὁ ἄγνωστος.⁹ Εἶναι λίγο παλιό βιβλίο, περίπου σαράντα χρόνια πίσω ἀπό σήμερα. Γράφει λοιπόν κάπου ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι μέσος, μεταξύ μικροκόσμου καί μεγακόσμου.¹⁰

Τό φαντάζεσθε;... Αὐτός ὁ μικρός ἄνθρωπος;... Ὅταν λέμε εἶναι μέσος, συγκεκριμένα, ἐννοοῦμε ὅτι εἶναι στό μέσον, μεταξύ τοῦ ἀχανοῦς σύμπαντος, τοῦ μεγακόσμου δηλαδή, καί τοῦ μικροκόσμου, τῶν ἀτόμων τῆς ὕλης. Καί μάλιστα ὁ Καρρέλ τό ἀποδεικνύει αὐτό μέ νούμερα, μέ ἀριθμούς. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολύ μικρός ὡς πρὸς τό σύμπαν, ἀλλά πολύ μέγας ὡς πρὸς τά ἄτομα τῆς ὕλης· εἶναι λοιπόν στό μέσον μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο κόσμων, τῶν δύο ἀκροτήτων. Δηλαδή, ἂν πάρουμε τό μέγεθος τοῦ σύμπαντος καί τό μέγεθος ἐνός ἀτόμου, στή μέση βρίσκεται ὁ ἄνθρωπος.

Οἱ δέ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπως σᾶς εἶπα, μᾶς λένε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνας μικρός κόσμος μέσα σ' ἓναν μεγάλο κόσμο. Αὐτό ὅμως τό λέει καί ἡ βιολογία καί ἡ ψυχολογία ἀλλά καί ἡ θεολογία, ὅτι ὁ ἄν-

9. Ἀλεξίς Καρρέλ (Alexis Carrel, 1873-1944), Γάλλος χειρουργός καί βιολόγος. Πῆρε τό βραβεῖο Νόμπελ στή φυσιολογία καί τήν ἱατρική τό 1912 καί τό βραβεῖο Nordhoff-Jung Prize γιά τήν Ἔρευνα τοῦ Καρκίνου τό 1931. Τό 1936 ἐξέδωσε τό βιβλίο του Ὁ ἄνθρωπος, αὐτός ὁ ἄγνωστος (*L' homme, cet inconnu*).

10. "Στήν κλίμακα τῶν μεγεθῶν, τό ἀνθρώπινο σῶμα βρίσκεται στή μέση ἀπόσταση ἀνάμεσα στό ἄτομο καί στό ἄστει. Ἀνάλογα μέ τά ἀντικείμενα πού τό συγκρίνουμε, φαίνεται μικρό ἢ μεγάλο". (Ἑλληνική ἀπόδοση Νάσου Τζαρτζάνου, ἐκδ. Κ. Κακουλίδη, κεφ. Γ', Τό σῶμα καί οἱ φυσιολογικές λειτουργίες, II, Διαστάσεις καί μορφή τοῦ σώματος, Ἀθήνα ⁴1990, σσ. 62-63)

θρωπος δέν εἶναι ἀπλῶς ἓνας μικρός κόσμος μέσα σ' ἓναν μεγάλο, ἀλλά εἶναι κι ἓνας ἀπηρτισμένος κόσμος, δηλαδή ἓνας κόσμος πού εἶναι κλειστός.

Αὐτό τό θέμα –κλειστός κόσμος– θά ἤθελα νά τό προσέξετε ἰδιαίτερα. Τί θά πεῖ κλειστός κόσμος; Θά πεῖ πλήρης! Πλήρης, τέλειος κόσμος! Καί ἄν ἔπρεπε νά συγκριθεῖ ὁ ἄνθρωπος ὡς μικρόκοσμος σέ σχέση μέ τόν κόσμο πού εἶναι ἔξω ἀπό αὐτόν, τόν μέγαςκοσμο, θά λέγαμε ὅτι αὐτός ὁ μικρόκοσμος δέν εἶναι ἀπλῶς κλειστός κόσμος, ἀλλά εἶναι κατά πολύ τελειότερος τοῦ ἄλλου, τοῦ μεγάλου κόσμου.¹¹

«*Εποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον*», συνεχίζει νά λέει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, «*ἄγγελον ἄλλον, προσκυνητὴν μικτόν*». Ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἄλλος ἄγγελος, μέ σύνθετη φύση, πού προσκυνᾷ τόν Θεό. Δηλαδή οἱ ἄγγελοι προσκυνοῦν τόν Θεό μέ τήν πνευματική τους, τή νοερή τους φύση, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος προσκυνᾷ τόν Θεό μέ τή μικτή του φύση, τήν ὕλική καί πνευματική.

Συνεχίζει: «*ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς κτίσεως*». Ἐκανε τόν ἄνθρωπο θεατὴ τῆς ὁρατῆς κτίσεως· νά μπορεῖ νά βλέπει τήν κτίση.

11. Βλ. *Ἐπιλογή Ψαλμῶν, Τόμ. Β΄*, Ὁμιλία 12η, Ἰ.Μ.Κομνηνείου, Στόμιον Λαρίσης 2015, σ. 168, ὅπου ὁ π. Ἀθανάσιος ἀναλύει τό ψαλμικό «*ἄβυσσος ἄβυσσον ἐπικαλεῖται*» (Ψαλμ. 41,8). Ἀσύγκριτα πιό ἀπέραντη εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξή, ἐφ' ὅσον πλάστηκε κατ' εἰκόνα τοῦ ἁπείρου Θεοῦ. Αὐτό φαίνεται καί ἀπό τόν λόγο τοῦ Κυρίου «*τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον εἰάν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τῇ ψυχῇ αὐτοῦ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;*» (Μαρκ. 8,36). Δέν εἴμαστε λοιπόν ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι ὁ μικρόκοσμος ἀλλά ὁ μέγαςκοσμος.

Θά μοῦ πεῖτε ὅτι καί τά ζῶα μποροῦν νά βλέπουν τήν κτίση. Ἡ γάτα μου κάθεται στό παράθυρο καί βλέπει κάτω πού περνάει ὁ κόσμος ἀπό τό πεζοδρόμιο. Προσωπικά, δέν ἔχω κάποιο παράθυρο πού νά βλέπει σέ κάποιον δρόμο ἀπό κάτω· ἔκφραση εἶναι. Ἀλλά θά ἔχετε δεῖ πολλές φορές τίς γάτες, πού ἔχουν συνδεθεῖ πολύ μέ τό σπίτι, κάποιες ὥρες νά πᾶνε στό παράθυρο, νά κάθονται καί νά βλέπουν, νά κόβουν κίνηση –ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ αὐτή ἡ ἔκφραση.

Ἡ γάτα, βλέποντας τόν κόσμο πού περνάει καί ὅ,τι ἄλλο ὑπάρχει γύρω της, νομίζετε ὅτι εἶναι θεατῆς τοῦ ὁρατοῦ κόσμου; Ὁχι. Γιατί; Διότι δέν εἶναι λογική. Ἀληθινός ὁρατῆς τοῦ κόσμου, θεατῆς τοῦ κόσμου, εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πού ἔχει λογική, νόηση. Ἡ γάτα βλέπει μόνο· τίποτε ἄλλο. Τίποτε ἄλλο· βλέπει. Ἀλλά νοῦς ὁρᾷ καί νοῦς ἀκούει. Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν, πού εἶναι λογικός, βλέπει πραγματικά τήν ὁρατή κτίση, τήν ἐξηγεῖ καί τήν κατανοεῖ, ἐνῶ ἡ γάτα οὔτε ἐξηγεῖ οὔτε κατανοεῖ.¹²

Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν εἶναι ἐπόπτης τῆς ὁρατῆς κτίσεως.

12. Σύμφωνα μέ τόν Ἐπίχαρμο (ποιητή καί φιλόσοφο, 540-450 π. Χ.), «νοῦς ὁρᾷ καί νοῦς ἀκούει· τᾶλλα κωφά καί τυφλά». Χωρίς τή νοητική ἐπεξεργασία θά ἦταν ἄχρηστες οἱ πληροφορίες πού συλλαμβάνουν τά αἰσθητήρια ὄργανά μας. Ἀπό τόν νό-ο (νοῦ) παράγεται τό νο-έω (νοῶ), πού ἀρχικά σήμαινε βλέπω, ἐνῶ ἀργότερα ἀντιλαμβάνομαι μέ τόν νοῦ. Ἔτσι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐννοεῖ, φέρνει στή σκέψη του, στόν νοῦ του, τά ἐρεθίσματα πού προέρχονται ἀπό τίς ιδιότητες τῶν ἀντικειμένων, τῶν ὄντοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, καί σχηματίζει τίς ἐννοιές τους. Τίς δέ ἐννοιες –τίς ἀντανακλάσεις δηλαδή τῶν ἀντικειμένων στόν νοῦ του– τίς ἔχει ἀντιστοιχίσει μέ μία ἢ περισσότερες λέξεις.

Ἀκόμη ὁ Θεός τόν ἔκανε «*μύστην τῆς νοουμένης*». Εἶναι μύστης, δηλαδή γνώστης τῶν μυστηρίων, τῆς νοητῆς κτίσεως, δηλαδή τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Εἶναι γνώστης... Μεγάλο πράγμα αὐτό! Γιά σκεφθεῖτε, ἀλήθεια... σκεφθεῖτε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀνάγεται, ἀνεβαίνει, καί μπορεῖ νά διεισδύει μέσα στόν πνευματικό κόσμο! Εἶναι τό μόνο κτίσμα, ἀπό ὅλη τήν ὁρατή δημιουργία, πού μπορεῖ νά τό κάνει αὐτό.

Ἐπίσης ὁ Θεός ἔκανε τόν ἄνθρωπο «*βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς*», βασιλέα τῆς κτίσεως, καί «*βασιλευόμενον ἄνωθεν*», καί κυβερνώμενο ἀπό τόν Θεό.

Θυμᾶμαι πού μᾶς ἔλεγε ἡ μητέρα μου νά ταΐζουμε τά ζωντανά, νά μήν τά ἀφήνουμε νά ταλαιπωροῦνται, νά μήν τά βασανίζουμε τά ζῶα...

Μάλιστα, κάνω τώρα μιά ἔκκληση, ὅχι μόνο στήν ἀγάπη σας, ἀλλά καί στή θεολογική σας κατάρτιση. Ὅχι μόνο στήν ἀγάπη, δηλαδή ὅχι μόνο νά λέμε συναισθηματικά *παιδί μου, νά ἀγαπᾷς τά ζῶα...* –αὐτό εἶναι μία ἀπλή κουβέντα– ἀλλά καί στή θεολογική σας κατανόηση κάνω μιά ἔκκληση· νά ἀγαπᾶμε τά ζῶα! νά μήν τά κακομεταχειριζόμαστε ποτέ τά ζῶα!

Ἐλεγε λοιπόν ἡ μητέρα μου ὅτι ὁ βασιλιάς τῶν ζώων, καί ὁ θεός τῶν ζώων, εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Δέν εἶναι λανθασμένη ἡ ἔκφραση· εἶναι σωστή. Εἶναι λοιπόν βασιλιάς τῆς δημιουργίας ὁ ἄνθρωπος, ἀλλά βασιλεύεται, κυβερνᾶται ἀπό τόν Θεό.¹³

Ἐπίσης ἔκανε τόν ἄνθρωπο «*ἐπίγειον καὶ οὐράνιον*»· καί ἐπίγειο καί οὐράνιο. Θυμηθεῖτε αὐτό· ἔχει μιά

13. Βλ. *Μάθημα 30ό*, ὑπόσημ. 15, σελ. 140.

ώραία θέση παρακάτω.

Τόν ἔπλασε «*πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον*». Ὁ ἄνθρωπος, ἰδίως μετὰ τὴν πώση του, ἔγινε πρόσκαιρος· ἀλλὰ μέ τὴν ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ γίνεται πάλι ἀθάνατος. Ὅμως θά ἦταν ἀθάνατος ὁ ἄνθρωπος ἐάν δέν ἔπεφτε, καὶ δέν θά ἦταν πρόσκαιρος.

Ἐπὶ πλέον τόν ἔφτιαξε «*ὄρατόν καὶ νοούμενον*», δηλαδή νά ἔχει ψυχὴ καὶ σῶμα· τό σῶμα εἶναι ὄρατό, τό πνεῦμα εἶναι ἀόρατο.

Ἀκόμα, «*μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος*»· νά εἶναι στή μέση ἑνός μεγάλου κόσμου, τοῦ πνεύματος, καὶ ἑνός μικροῦ κόσμου, τοῦ σώματος. Καὶ τοῦτο διότι τό πνεῦμα του δείχνει τό μεγαλεῖο του, ἐνῶ τό σῶμα του δείχνει τὴν ταπείνωσή του.

Δηλαδή, αὐτὴν τὴν στιγμή ἐγὼ δέν μπορῶ νά κινηθῶ ὅπως κινεῖται τό πνεῦμα μου ἢ ὅπως θά κινεῖτο ἕνας ἄγγελος· ἔχω μία βραδύτητα, μία δυσκινησία. Ἄλλο τώρα θέμα ὅτι στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅταν βρεθοῦμε ξανά μέ τὰ σώματά μας, αὐτὴ ἡ δυσκινησία δέν θά ὑπάρχει πιά οὔτε στό σῶμα.

Σᾶς θυμίζω τόν ἀναστημένο Χριστό –τό κλειδί τῆς κατανόησεως– ὁ ὁποῖος μποροῦσε νά ἐμφανίζεται σέ χώρους κλειστούς –«*τῶν θυρῶν κεκλεισμένων*», λέει ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, *ἔστη ὁ Ἰησοῦς*»¹⁴– ἢ ἀκόμη νά ἀναλαμβάνεται στόν οὐρανό, κάτι πού δείχνει ὅτι δέν ἔχουμε πιά μία κατάστασι βαρύτητος. Δέν ὑπόκειται πιά ὁ Χριστός στοὺς φυσικοὺς καὶ βιολογικοὺς νόμους, δέν τρώει, δέν πίνει, ἀλλὰ εἶναι πιά ἐλευθερωμένος· τό

14. Ἰωάν. 20, 19.

σῶμα Του εἶναι κάτω ἀπό τίς ἐπιταγές τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἶναι καινούργιο σῶμα.

Ἔτσι λοιπόν αὐτό τό «σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν», ὅπως λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ Κύριος, δυνάμει τοῦ δικοῦ Του ἀναστημένου σώματος, «μετασχηματίσει», θά τό μετασχηματίσει, θά τό μεταμορφώσει, «ὥστε γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ»,¹⁵ ὥστε νά γίνει τῆς ἴδιας μορφῆς μέ τό ἔνδοξο σῶμα Του.

Καί συνεχίζει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: «τὸν αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα»· δηλαδή ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἀπὸ πνεῦμα καὶ σάρκα.

Ἀπὸ μιά ἄποψη, ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλουσιότερος ἀπὸ τὸν ἄγγελο, γιατί ὁ ἄνθρωπος ἔχει δύο οὐσίες. Τί λέτε; δέν εἶμαι πλουσιότερος, ἂν ἔχω δύο οὐσίες ἀντὶ νά ἔχω μία; Ἡ οὐσία τοῦ πνεύματός μου εἶναι ἡ ἴδια μέ τὴν οὐσία τοῦ ἀγγέλου· πνεῦμα ὁ ἄγγελος, πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ μου. Ἐγὼ ὅμως ἐπιπλέον ἔχω καὶ τό σῶμα. Ἔτσι, εἶμαι περισσότερο πλούσιος ἀπὸ τὸν ἄγγελο.

Θέλετε ἀκόμη νά δεῖτε κάτι, πού εἶναι καταπληκτικό; Ὁ Θεός, θά λέγαμε, παρέμενε σέ μία *πτωχεία*. Ὁ Θεός ὅμως, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἐνανθρώπησε πλούτισε. Πῶς πλούτισε; Προσέλαβε τὴν ἀνθρώπινη φύση, δηλαδή τὴν ὑλική φύση, τὴν κτιστὴ δημιουργία, πού σημαίνει ὅτι προσέλαβε κάτι πού δέν εἶχε. Ἀπὸ μίαν ἄποψη λοιπόν, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, μέ τὴν ἐνανθρώπησή Του, ἔγινε πλουσιότερος. Καί κάτι ἀκόμα· ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἄνθρωπος· δέν ἔγινε

15. Φιλίπ. 3, 21.

ἄγγελος. Αὐτό σημαίνει πώς ὁ ἄνθρωπος εἶναι μία πιά πλούσια ὑπαρξη.¹⁶

Θέλετε ἀκόμη νά δεῖτε; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τό πρόσωπο ἐκεῖνο πού ἐνώνει τόν πνευματικό καί τόν ὑλικό κόσμο. Αὐτόν τόν πνευματικό καί τόν ὑλικό κόσμο τόν ἔχει ἐνώσει ὁ Χριστός μέ τήν ἐνανθρώπησή Του· ἀλλά ὁ ἄνθρωπος ἐνώνει τόν κτιστό πνευματικό κόσμο μέ τόν ὑλικό. Ὁ Χριστός ἐνώνει τόν ἄκτιστο πνευματικό κόσμο, δηλαδή τόν ἑαυτό Του, τή Θεότητά Του, μέ τόν κτιστό πνευματικό κόσμο, δηλαδή τήν ἀνθρώπινη ψυχή Του, καί μέ τόν ὑλικό κόσμο, δηλαδή τό

16. Ὁ π. Ἀθανάσιος, ἀναλύοντας τό ψαλμικό «ἠλάττωσας αὐτόν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους», ἔλεγε: Λοιπόν, προσέξτε: «Ἐκανες τόν ἄνθρωπο λίγο πιά κάτω, μιά ιδέα πιά κάτω, ἀπό τούς ἀγγέλους.» Τό Ἑβραϊκό κείμενο ὁμως ἔχει: «λίγο πιά κάτω ἀπό τόν Θεό!» Εἶναι ἀκριβέστερη ἔκφραση γιατί εἶναι ἀπό τό πρωτότυπο (Βλ. Ἑρμηνεία Ψαλμῶν, Τόμ. Β', Ὁμιλία 8η, ἐκδ. Ἱ.Μ.Κομνηνείου). Πράγματι, τό ἑβραϊκό κείμενο λέει: «ἠλάττωσας αὐτόν βραχύ τι παρ' Ἑλοχίμ». Τό ὄνομα Ἑλοχίμ εἶναι πληθυντικός τοῦ Eloah καί χρησιμοποιεῖται συχνά ἐνάρθρως μέ σημασία ἐνικοῦ, γιά νά προσδιορίσει τόν ἕνα καί μοναδικό Θεό, τόν ὑπέρτατο καί ἀληθινό, τόν ζῶντα Θεόν (Δ' Βασ. 19,4) τόν Θεόν τῶν θεῶν καί τόν Κύριον τῶν κυρίων (Δευτ. 10,17. Ψαλμ. 135,2). Τό Ἑλοχίμ, στόν ἐνικό, φανερώνει τήν πληρότητα τῆς δυνάμεως τοῦ μοναδικοῦ Θεοῦ καί χαρακτηρίζεται ὡς πληθυντικός τῆς μεγαλειότητος ἢ τῆς ὑπεροχῆς ἢ τοῦ μεγέθους μέ τήν ἔννοια τῆς πληρότητος τῆς θεότητος, τοῦ Θεοῦ μέ ἀπόλυτη ἔννοια, τοῦ θείου ὡς μία πολλαπλότητα δυνάμεων (Σταῦρ. Καλαντζάκης, *Καρδιά καινή καί Πνεῦμα καινόν*, Θεσ/νίκη 1998, σσ. 77-78). Μερικές φορές οἱ Ο' τό μεταφράζουν ἀνάλογα πρός τά συμφραζόμενα τοῦ ἐδαφίου: Ἔξοδ. 21, 6 ὡς κριτήριον τοῦ Θεοῦ, Ἔξοδ. 18, 11 ὡς τούς θεούς, καί Ψαλμ. 8, 5 ὡς παρ' ἀγγέλους). Νά σημειωθεῖ δέ ὅτι καί ἄλλοι ἀρχαῖοι μεταφραστές, ἐκτός τῶν Ο', μεταφράζουν τήν λέξη Ἑλοχίμ ὡς Θεός (Βλ. *Μεταφράσεις Ἀκύλα, Συμμάχου καί Θεοδοτίωνος*).

σῶμα Του. Στό πρόσωπο λοιπόν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, σέ ἓνα πρόσωπο, ἔχουμε τή συγκέντρωση κτιστοῦ καί ἀκτίστου.¹⁷

Ἀπό μία ἄποψη λοιπόν ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλουσιότερος, ὅπως σᾶς εἶπα, ἀπό τόν ἄγγελο.

Καί τώρα ἀκοῦστε μία πολύ ωραία φράση τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Εἶναι πολύ ωραία, πολύ χαρακτηριστική! Θά σᾶς τήν ξαναδιαβάσω: «ζῶον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον, τουτέστιν ἐν τῷ παρόντι βίω, καί ἀλλαχοῦ μεθιστάμενον ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι, καί πέρας τοῦ μυστηρίου τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει θεοούμενον». Δηλαδή, δημιουργήσε τόν ἄνθρωπο ζῶσα, ζωντανή ὑπαρξη, πού κατ' οἰκονομίαν ζεῖ ἐδῶ στή γῇ, στόν παρόντα βίο, καί πού μεταβαίνει ἄλλοῦ, δηλαδή στή μέλλουσα ζωή, καί τό πέρας, ἡ κατάληξη τοῦ μυστηρίου εἶναι ὅτι θεώνεται μέ τήν ὑπακοή του στόν Θεό.

Αὐτό τό τελευταῖο χωρίο τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ εἶναι πραγματικά ὑπέροχο.

Καί ἐρχόμαστε τώρα σέ ἓνα ἄλλο σημεῖο.

Ὅπως βλέπετε, μ' αὐτά πού εἶπαμε τήν περασμέ-

17. Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ ἐπιτομή τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ. Γιά τόν κεντρικότατο ρόλο του μέσα σ' αὐτή, σύμφωνα μέ τόν ἅγιο Μάξιμο τόν Ὁμολογητή, γράφει πολλά ὁ π. Στανιλοάε. Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε: Ὁ ἄνθρωπος ὑψώνει μαζί του στόν Θεό ὅλη τήν δημιουργία γιατί εἶναι ὁ κεντρικός κρίκος πού ἐνώνει ὅλα τά διαφοροποιημένα μέρη τῆς πραγματικότητας. Ἡ βασική ἔνωση ὅλων τῶν μερῶν ἐνεργοποιεῖται στόν ἄνθρωπο βαθμιαία καί προοδεύει πρὸς τά ἄνω, δηλαδή ὁδηγεῖ ὅλα τά μέρη (τοῦ κόσμου) στήν ἔνωση μέ τόν Θεό.» (Αγ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Φιλοσοφικά καί Θεολογικά ἐρωτήματα, εἰσαγωγή-σχόλια π. Δημητρ. Στανιλοάε, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθῆναι 1978, σσ. 39-40).

νη φορά, αλλά και μ' αὐτά πού σήμερα στή συνέχεια θά ποῦμε, δίνουμε τήν εἰκόνα τοῦ Ἀδάμ μέσα στόν Παράδεισο.

Ἡ κατάσταση τοῦ Ἀδάμ ἦταν ὄντως φυσική.

Τί θά πεῖ *φυσική*; *Φυσική* θά πεῖ ὅπως βγήκε ἀπό τά χέρια τοῦ Θεοῦ. Αὐτό εἶναι ἡ φυσική κατάσταση.

Παρακαλῶ, αὐτήν τήν παράγραφο προσέξτε τιν ἰ-
διαιτέρως! πολύ!

Τί σημαίνει *φυσική κατάσταση*;

Λέει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης: «ὅτι οἰκεία μὲν καὶ κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶν ἡ ζωὴ ἡ πρὸς τὴν θεϊαν φύσιν ὁμοιωμένη»¹⁸. Ποιά λέει πὼς εἶναι ἡ ἀληθινή καὶ φυσική ζωὴ στόν ἄνθρωπο; Ἐκείνη πού μοιάζει μέ τῇ θεῖα φύσει. Αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματική φυσική ζωὴ στόν ἄνθρωπο.

Ἀκοῦστε τί λέει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: «Μένοντες οὖν ἐν τῷ κατὰ φύσιν, ἐν τῇ ἀρετῇ ἐσμέν· ἐκκλίνοντες δὲ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, ἡγουν ἐκ τῆς ἀρετῆς, εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐρχόμεθα καὶ ἐν τῇ κακίᾳ γινόμεθα»¹⁹. Ἄν μένουμε στό κατὰ φύσιν, τότε βρισκόμαστε μέσα στήν ἀρετὴ· φεύγοντας ὅμως ἀπὸ τὸ κατὰ φύσιν, ἐρχόμαστε στό παρὰ φύσιν καὶ ζοῦμε μέσα στήν κακία. Ἄν τηροῦμε δηλαδή τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ, τότε μένουμε στό κατὰ φύσιν· ὅταν ἀφήσουμε τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ, τότε εἴμαστε στό παρὰ φύσιν, ζοῦμε μέσα στήν κακία.

18. Ἐξηγήσις ἀκριβής, Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστὴν τοῦ Σολομῶντος, Ὁμιλία Α', ΕΠΕ, τ. 6, σ. 306.

19. Ἐκδοσις ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, Β', κεφ. 44, Περί προγνώσεως καὶ προορισμοῦ, ΕΠΕ 19, 1, σ. 272.

Ὁ Ἀδάμ μέσα στόν Παράδεισο ἦταν στό *κατά φύσιν*· ἔξω ὅμως ἀπό τόν Παράδεισο πέρασε στό *παρά φύσιν*. Ἐκτοτε μένουμε στό *παρά φύσιν*. Ζώντας ὅμως χριστιανικά, ἐπανερχόμαστε στό *κατά φύσιν*. Εἶδατε λοιπόν τί ἀξία ἔχει ὁ Χριστιανισμός!

Θυμηθεῖτε αὐτό πού σᾶς εἶπα πió μπροστά γιά τό τί εἶναι ὁ Χριστιανισμός. Ξέρετε, παιδιά, τί εἶναι; Ἀκοῦστε: ὁ Χριστιανισμός δέν εἶναι κοινωνικό σύστημα οὔτε πολιτική. Παιδιά, ὁ Χριστιανισμός δέν ἔρχεται νά διορθώσει τό πῶς θά φᾶμε καί τό πῶς θά πιοῦμε. Ἀκοῦστε τί εἶναι: ὁ Χριστιανισμός εἶναι ἡ ἐπαναφορά ἀπό τό *παρά φύσιν* στό *κατά φύσιν*· μᾶς ξαναφέρνει στό *κατά φύσιν*, γιατί βρισκόμαστε στό *παρά φύσιν*.

Ἐδῶ ὅμως τώρα ἔρχεται ἓνα τεράστιο πρόβλημα, πολύ μεγάλο, τό ὁποῖο ἀπασχολεῖ κάθε ἄνθρωπο –θά πρέπει κι ἐσᾶς νά σᾶς ἔχει ἀπασχολήσει: Τί θά πεῖ *ζῶ φυσική ζωή*;

Σήμερα ὑπάρχει ἡ ἔκφραση *ζῶ φυσική ζωή*, καί ἐννοοῦμε ὅτι φροντίζουμε νά τρῶμε ὑγιεινά, δηλαδή νά μήν τρῶμε τηγανητά, ἀλλά κυρίως χορταρικά, νά τρῶμε λίγο κρέας ἢ καί καθόλου, νά κοιμόμαστε ἔξι μέ ὀκτώ ὥρες, νά ζοῦμε στό ὑπαιθρο... Αὐτό θά πεῖ γιά μᾶς *ζῶ φυσική ζωή*.

ὦ, παιδιά...! Βλέπετε; αὐτό εἶναι ὑποκατάστατο. Αὐτό εἶναι μία ἄποψη, μία πτυχή τῆς φυσικῆς ζωῆς, ἀλλά δέν εἶναι ἡ ὄντως φυσική ζωή, ἡ πραγματικά φυσική ζωή.

Τί εἶναι ὅμως ἡ *φυσική ζωή*; Εἶναι νά μήν ἀμαρτάνουμε! Νά προσπαθοῦμε ἀνά πᾶσα στιγμή νά μοιάσουμε τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσ-

σης, δηλαδή νά μοιάσουμε στή θεία φύση· αυτό θά πει φυσική ζωή.²⁰

Ὅπως θά ξέρετε –καί ἐδῶ τώρα εἶναι τό πρόβλημα– στό σχολεῖο σας, ὅταν βλέπετε νά ὑπάρχει πολλή διαφθορά, θά σᾶς ποῦν ὅτι ἐκεῖνος ἢ ἐκεῖνη πού ἔχει φίλη ἢ φίλο, πού μπορεῖ νά πηγαίνει ὅπου θέλει καί νά ζεῖ ὅπως θέλει, αὐτός ζεῖ μιὰ φυσική ζωή!... Καί ὅταν μάλιστα ζεῖ τήν ἁμαρτία τῆς ἀνηθικότητος, λένε πώς αὐτό εἶναι φυσική ζωή!...

Τό θέμα ὅμως δέν εἶναι δεδομένο· τό θέμα εἶναι ζητούμενο. Εἶναι πράγματι φυσική ζωή; Ἐάν ἀφήνω τίς ὁρμές καί τίς ἐπιθυμίες μου νά μέ κατευθύνουν γιά νά λέγομαι *φυσικός ἄνθρωπος*, εἶναι πράγματι *κατά φύσιν* ἡ ζωή αὐτή;

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος μᾶς λέει –γι' αὐτό σᾶς εἶπα ὅτι εἶναι ζητούμενο, καί ὄχι δεδομένο– ὅτι ὁ ἄνθρωπος πού ἀφήνει τίς ἐπιθυμίες του νά κυριαρχοῦν στή ζωή του, αὐτός λέγεται *ψυχικός ἄνθρωπος*,²¹ ζωϊκός, ζωώδης, δηλαδή κτηνώδης! Ὡς τοῦτο χαρακτηρίζεται ἀπό τόν ἀπόστολο Παῦλο· *ψυχικός*, δηλαδή βιολογικός ἄνθρωπος, πού διακατέχεται ἀπό ἕναν ψυχισμό, ὅχι μέ τήν ἔννοια τοῦ πνεύματος, ἀλλά μέ τήν ἔννοια τῶν ὁρμεμ-φύτων του καί τῶν ἐνστίκτων του.²²

Αὐτός λοιπόν εἶναι ὁ *φυσικός ἄνθρωπος*;...

Νά ἡ ἀξία τῶν μαθημάτων πού κάνουμε, παιδιά!

20. Βλ. ὑπόσημ. 18, σελ. 192. Πρβλ. *Ματθ.* 5, 48.

21. Βλ. *Α΄ Κορ.* 2, 4.

22. Ὁρμέμφυτο εἶναι αὐτό πού συμβαίνει αὐτόματα ἀπό φυσική ὁρμή, ἡ ιδιότητα ἀνθρώπων καί ζώων κατά τήν ὁποία ἡ ἐνέργεια συντελεῖται ὄχι ἀπό ὑπολογισμό, ἀλλά ἀπό φυσική αὐτόματη ἐν-ὁρμηση· ἄλλιως *ἐνστικτο*.

Φυσικός άνθρωπος είναι αυτός πού ξαναγυρίζει και γίνεται όπως ο προπρωτικός Ἀδάμ, ἢ ὁ κατὰ Χριστόν *άνθρωπος*. Αὐτός είναι ὁ *φυσικός άνθρωπος*.

Ἐρχόμαστε τώρα σέ κάτι ἄλλο, καί προσέξτε το, παιδιά.

Σήμερα ὑπάρχει ἡ ψυχολογία καί ἡ παιδαγωγική. Μάλιστα είναι πολύ τῆς μόδας νά ἔχουμε καί συμβούλους ψυχολόγους στά σχολεῖα μας, πού τά ἐπισκέπτονται γιά νά κάνουν κάποιες ψυχαναλύσεις τῶν μαθητῶν καί λοιπά καί λοιπά. Ἔτσι, ἐάν ἔχουμε ἓνα πρόβλημα, τρέχουμε στόν ψυχολόγο· ἐάν ἔχουμε ἓνα δυνατότερο πρόβλημα, πού νά συνδέεται καί μέ τήν ὑγεία μας γενικά, πᾶμε σ' ἓναν ψυχίατρο.

Ὅσο γιά τήν παιδαγωγική, αὐτή ἀσκεῖται καί στό σπίτι μας καί στό σχολεῖο. Καί στήν ἴδια τήν κοινωνία, συνειδητά ἢ ἀσυνεῖδητα, ἀσκεῖται μία παιδαγωγική. Ἡ τηλεόραση, ὁ κινηματογράφος, τό ραδιόφωνο, τό ἔντυπο, ἐκούσια ἢ ἀκούσια, ἀσκοῦν μία παιδαγωγική.

Ρωτοῦμε λοιπόν: Ἡ ψυχολογία καί ἡ παιδαγωγική πού ἀσκεῖται σήμερα ποιό ἀντικείμενο ἔχει; ποιόν ἐξετάζει; Ἐξετάζει τόν προπρωτικό ἄνθρωπο ἢ τόν μεταπρωτικό;

Τό ἀντικείμενό τους, παιδιά, καί τῆς ψυχολογίας καί τῆς παιδαγωγικῆς, εἶναι ὁ μεταπρωτικός ἄνθρωπος. Ἄρα καί τά συμπεράσματα πού βγάζει εἶναι καί αὐτά μεταπρωτικά· δηλαδή; λανθασμένα!

Ἔτσι, ἐπί παραδείγματι, ὅταν σέ δεῖ ὅτι ἐπιθυμεῖς μερικά πράγματα, ἐπιθυμεῖς νά ἔχεις, ἅς ποῦμε, μία *ἀπελευθέρωση*... νά πᾶς νά γλεντήσεις, νά ἀσωτεύσεις, ἀλλά δέν μπορεῖς, γιατί μερικά πράγματα σέ δεσμεύ-

ουν, καί ἀρχίζεις νά ἔχεις μία νευρικήτητα καί μία ἀντιδραστικότητα, τότε οἱ γονεῖς σου σέ πᾶνε στόν ψυχολόγο ἢ στόν ψυχίατρο (σᾶς εἶπα εἶναι βαρύτερη ἡ περὶπτωση ἐκεῖ, γιατί ὁ ψυχίατρος εἶναι καί γιατρός, ἐνῶ ὁ ψυχολόγος δέν εἶναι γιατρός), καί ὁ ψυχολόγος ἀποφαίνεται: *Τό παιδί, ὁ νέος ἢ ἡ νέα, πρέπει νά ἀφήσει ἐλευθερωμένο τόν ἑαυτό του νά κάνει ὅ,τι θέλει, γιατί αὐτή ἡ "καταπίεση" τοῦ δημιουργεῖ ζημιά, τοῦ κάνει κακό. Πρέπει λοιπόν τό παιδί νά ἐλευθερωθεῖ, πρέπει νά κάνει ὅ,τι θέλει!*

Δηλαδή;...

Δηλαδή, ἂν τοῦ ἀρέσει, νά τά κάνει γυαλιά-καρφιά!...

Δηλαδή, γιατρέ, ἡ κύριε ψυχολόγε, ἂν τό παιδί τοῦ ἔρθει –ἔχω παραδείγματα τέτοια!– νά τά σπάσει ὅλα μέσα στό σπίτι, νά τό ἀφήσουμε;

Νά τό ἀφήσετε. Ναί, νά τό ἀφήσετε!...

Λοιπόν, παιδιά, ὁ Κύριος μᾶς εἶπε πῶς ἀπό τόν καρπό θά καταλάβουμε τό δένδρο. Ἐάν ὁ καρπός εἶναι σαπρός, σάπιος, τότε καί τό δένδρο εἶναι σάπιο.²³ Ἀπό τά ἀποτελέσματα, ἀπό τίς προτροπές καί συμβουλές πού δίνει ἡ παιδαγωγική καί ἡ ψυχολογία, τί κοινωνία φτιάξαμε; ἰδεώδη ἢ φρικώδη; Ἀπό τόν καρπό βγάζουμε τά συμπεράσματα. Ἀφοῦ ἔχουμε φρικώδη καρπό, τί πορεία ἔχουμε; λανθασμένη; γιατί; διότι ἡ παιδαγωγική καί ἡ ψυχολογία ἔχουν μείνει στόν μεταπτωτικό ἄνθρωπο, καί τά συμπεράσματα πού βγάζουν εἶναι μεταπτωτικά καί λανθασμένα.

Πρακτικά, ἴσως μέ ρωτούσατε: Νά πᾶμε σέ ἕναν

23. Βλ. *Ματθ.* 12, 33.

ψυχολόγο; σέ έναν ψυχίατρο; Ξέρετε τί είναι ὁ ψυχολόγος; Εἶναι ἓνα ὑποκατάστατο τῆς ἐξομολογήσεως σέ ἓναν καλὸ πνευματικόν. Αὐτό εἶναι ὁ ψυχολόγος· ὑποκατάστατο εἶναι. Ἐπειδή οἱ ἄνθρωποι δέν πάνε πιά στούς πνευματικούς, πηγαίνουν στά ὑποκατάστατα, τούς ψυχολόγους. Ναί! Φοβερό! Ὁ πνευματικός ἐδῶ ἔχει νά παίξει ἓνα σπουδαῖο ρόλο. Ξέρετε γιατί; διότι ὁ πνευματικός εἶναι κληρικός· γνωρίζει τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, γνωρίζει τόν Ἰησοῦ Χριστό, γνωρίζει καί τόν μεταπτωτικό Ἀδάμ καί τόν προπτωτικό Ἀδάμ, ὅπως σᾶς τόν παρουσιάζω τώρα.

Τί λέτε ὅτι θά κάνει ὁ πνευματικός; θά προσπαθήσει νά δώσει συνέχεια καί διέξοδο στίς ὁρμές καί τίς ἐπιθυμίες ἑνός νέου ἀνθρώπου, τάχα γιά νά μήν καταπιεστεῖ καί πάθει κακό, τάχα γιά νά μή χαρακτηριστεῖ ἀφύσικος καί τά λοιπά; Ὁχι, ἀλλά θά διορθώσει. Τί θά διορθώσει; Θά πάρει τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν παρά φύσιν κατάστασή του καί θά τόν ὀδηγήσει στήν κατά φύσιν ζωή. Καί ἡ κατά φύσιν ζωή εἶναι ἡ ζωή τοῦ Χριστοῦ, ἡ χριστιανική ζωή· αὐτή εἶναι ἡ κατά φύσιν ζωή. Ὅτιδήποτε ἄλλο, ἔξω ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό, πού δέν ὀδηγεῖ σέ μία προπτωτική κατάσταση τόν ἄνθρωπο, σέ ἓνα κατά φύσιν, εἶναι παρά φύσιν.

Ἀντιλαμβάνεστε τώρα ὅτι αὐτό πού σᾶς λέω, τό τελευταῖο, –ἀφοῦ βέβαια κινηθήκαμε ἀπό τά πρῶτα, ἀπό τίς πρῶτες θέσεις τοῦ θεματός μας– πόσο σπουδαῖο θέμα εἶναι; Ἀντιλαμβάνεστε τί ἔχουμε νά κερδίσουμε ἐάν κατανοήσουμε τά πράγματα; Ἄν κάτι μέσα μας δέν πηγαίνει καλά, σημαίνει ὅτι ἡ στάση μας δέν εἶναι ἡ σωστή ἔναντι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καί πρέπει

νά διορθωθοῦμε.

Θά σᾶς πῶ ἓνα μικρό παράδειγμα, γιά νά δεῖτε γιατί τρέχουν οἱ ἄνθρωποι, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον, στούς ψυχολόγους. Ἀκοῦστε το.

Ὅταν ἀνεβοῦν μέχρι τό κεφάλι μας τά προβλήματα-τά μας καί πολλαπλασιαστοῦν σάν τίς τρίχες τῆς κεφαλῆς μας, πανικοβαλόμαστε. Λέμε: *προβλήματα, προβλήματα, προβλήματα!*... Τί εἶναι αὐτά τά προβλήματα; Γιατί δημιουργήθηκαν; Διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι βουτηγμένος μέσα στή μέριμνα!

Ἀκόμη, ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται μόνος του μέσα στό σύμπαν. Σ' αὐτές τίς πολύβουες, τίς πυκνοκατοικημένες πόλεις μας, πού κουτουλᾶμε τούς ἄλλους ὅταν περπατᾶμε στόν δρόμο, οἱ ἄνθρωποι ἔχουν μοναξιά, μεγάλη μοναξιά. Γιατί; Διότι, ὅπως σέ μία ρόδα τοῦ ποδηλάτου ἔχουμε ἓνα κέντρο, μιά περιφέρεια, καί ἀκτίνες πού συνδέουν τήν περιφέρεια μέ τό κέντρο, ἔτσι καί ἐδῶ, ὁ κάθε ἄνθρωπος πρέπει νά συνδέεται μέ τό κέντρο *Χριστός* καί μέ τήν περιφέρεια *συνάνθρωπος*. Αὐτά πέθαναν ὅμως· ἀπό τίς κοινωνίες μας ἔχουν πεθάνει αὐτά, καί ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ζεῖ μόνος του.

Καί ὅταν μελετήσῃ κάποτε καί συναισθανθεῖ τί εἶναι τό σύμπαν, αἰσθάνεται πώς αὐτό πέφτει ἐπάνω του, στούς ὠμούς του, πέφτει μέσα στήν ψυχή του... νά τόν πλακώσει καί νά τόν ἰσοπεδώσῃ τό σύμπαν! Γιατί; Διότι δέν πιστεύει στόν Θεό· πολύ παραπάνω δέν πιστεύει στόν Θεό ὡς Πατέρα. Δέν ἔχει αὐτήν τήν κοινωνία μέ τόν Θεό, δέν ἔχει αὐτήν τή σχέση μέ τόν Θεό· δέν ἔχει ἀκόμα τήν κοινωνία καί μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ὁ πιστός, ὅταν λέει ἐκεῖνο τό ἀνεκτίμητο, «*Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*», *Πάτερ ἡμῶν, Πατέρα μας...* ἀναγνωρίζει τόν Θεό ὡς Πατέρα του καί τούς ἀνθρώπους ὡς ἀδελφούς του· ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι Πατέρας ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἀληθινός Πατέρας!... καί ἐμεῖς εἴμαστε κατὰ χάριν παιδιά Του, ἀληθινά κατὰ χάριν παιδιά Του!... καί μάλιστα θεούμενα, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος εἶναι «*ζῶον οἰκονομούμενον καί θεούμενον*», πού λέει ἐδῶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός!

Ἕνας ἄνθρωπος λοιπόν πού νιώθει ἔτσι, πέστε μου σᾶς παρακαλῶ, θά καταλήξει σέ ψυχολόγους;... Ποτέ. Ποτέ! Θά ἔχει προβλήματα σάν τά μαλλιά τῆς κεφαλῆς του;... Ποτέ! Θά ζεῖ τήν ἐν Χριστῷ ἀπλότητα· ἐκεῖνη τήν ἀπλότητα πού εἶχε ὁ Ἀδάμ μέσα στόν Παράδεισο, πρὶν πέσει.

Ὡστε, παιδιά, μεγάλο κεφάλαιο αὐτό. Θά πρέπει νά ξαναγυρίσουμε καί νά ἐνατενίσουμε τό κλειδί κατανόησεως τοῦ Ἀδάμ, τόν Ἰησοῦ Χριστό. Καί τότε θά ζοῦμε πάλι τήν ἀρχέγονη κατάσταση, τήν προπρωτική κατάσταση, αὐτήν πού ἀποκτοῦμε βγαίνοντας ἀπό τήν κολυμβήθρα καί ζώντας τήν χριστιανική ζωή.

Ἀλλ' ὅμως, παιδιά, τό θέμα μας δέν τελείωσε ἀκόμη· ὁ Ἀδάμ ἔχει καί ἄλλα χαρακτηρηστικά, τό ὅποια, πρῶτα ὁ Θεός, θά δοῦμε τήν ἐρχόμενη Κυριακή.

Κυριακή, 20 Νοεμβρίου 1983